

Ivana R. Gligorijević*
Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet

<https://doi.org/10.18485/analiff.2018.30.2.10>
811.163.41'373.61
Originalni naučni rad
Primljen: 24.04.2018.
Prihvaćen: 15.07.2018.

ARAPSKÉ ZEMLJE, IRAN I TURSKA KAO STIMULUSI U ASOCIJATIVNOM TESTU

Cilj rada je bio da utvrdimo šta Srbi misle o orijentalnim zemljama i kakvi stereotipi o njima postoje na srpskom govornom području. Podatke smo prikupili u asocijativnom testu, u kom je učestvovalo 654 ispitanika. O njih je traženo da odgovore prvom rečju ili grupom reči koja im padne na pamet, kada čitaju stimuluše: *arapske zemlje*, *Iran* i *Turska*. Prikupljene reakcije smo poredali po učestalosti i obradili statistički. Došli smo do podatka da je najveći broj reakcija izazvao stimulus *arapske zemlje* (828), potom *Turska* (780), pa *Iran* (716), dok je po broju različitih reakcija redosled stimulusa nešto drugačiji: *arapske zemlje* (329), *Iran* (295), pa *Turska* (283). Reakcije su razvrstane u više tematskih grupa, koje se međusobno donekle preklapaju, a najveće od njih, koje čine okosnicu stereotipâ o orijentalnim zemljama su sledeće: toponimi, turizam, ratovanje, politika, religija, istorija, društvo, žene, svakodnevni život, ekonomija, simboli bogatstva, kao i brojni vrednosni stavovi i sudovi.

Ključne reči: verbalne asocijacije, asocijativni test, arapske zemlje, Turska, Iran

1. Uvod

Ovaj rad je nastao kao rezultat istraživanja koje je predstavljeno na konferenciji *Orijentalistika – juče, danas, sutra*, održanoj 8. i 9. decembra 2016. godine na Filološkom fakultetu u Beogradu. Istraživanje je bilo zasnovano na analizi verbalnih asocijacija prikupljenih u asocijativnom testu. Pod terminom *asocijativni test* se podrazumeva onaj test u kom se, na zadatu listu reči-stimulusa, od ispitanika traži da odgovore prvom rečju-reakcijom koja im padne na pamet. Prikupljene reakcije, se zatim prebrojavaju, slažu po učestalosti i analiziraju po različitim kriterijumima, u

* ivanamali@fil.bg.ac.rs

zavisnosti od cilja istraživanja (Dragičević, 2010: 23, 43–44). Verbalne asocijacije možemo odrediti kao „[v]eze među rečima koje se ispoljavaju kao upotreba jedne reči koja ima za posledicu aktiviranje znanja o nekoj drugoj reči ili izrazu“ (Piper, 2009: 85).

Asocijativna metoda se može primeniti kako u okvirima mikrolingvistike, tako i u makrolingvističkim oblastima, poput etnolingvistike i lingvokulturologije. Asocijativni odnosi među rečima u velikoj meri zavise od kulture, istorijskih okolnosti i drugih činilaca, a zasnivaju se na različitim vrednosno-etičkim, društveno-istorijskim, kulturološkim i drugim odnosima (Piper, 2009: 85). Uvid u ove odnose može pružiti uvid u verbalne etnokulturne stereotipe – komplekse tipičnih i najčešćih verbalnih asocijacija u nekom jezičkom kolektivu o narodima u kulturama (Piper, 2010: 230).

Izbor stimulusa u našem istraživanju imao je upravo makrolingvističke ciljeve, pre svega heterostereotipe o orijentalnim zemljama, narodima i jezicima kod nas. Naš asocijativni test je obuhvatio dvanaest stimulusa (orijentalni etnonimi, lingvonimi i toponimi), a u ovom radu izdvajamo tri – *arapske zemlje, Iran i Turska*.¹ Od ispitanika smo tražili da, na listu zadatih stimulusa, odgovore *kontinuiranim* i *slobodnim* asocijacijama – što znači da je ispitanik mogao navesti veći broj reakcija koje mu padnu na pamet i da nije bilo nikakvih ograničenja u izboru leksike (Dragičević, 2010: 45–46).

Test je popunilo 654 ispitanika, a na pomenuta tri stimulusa smo dobili ukupno 2.324 reakcije. Ispitanici su pretežno činili mlađu populaciju, koja se odazvala putem društvenih mreža i popunila test na webu krajem 2015. godine. Iako od ispitanika nismo tražili lične podatke, ne želeći da suviše posla odvrati pojedine ispitanike od popunjavanja ankete, ipak možemo tvrditi da većinu ispitanika čine studenti fakultetâ Beogradskog univerziteta, jer smo zahteve za popunjavanje ankete slali upravo njihovim grupama na društvenim mrežama. U anketi je učestvovao i jedan broj studenata Orijentalistike, pa ne iznenađuje to što se u nekim reakcijama ispitanika vidi dobra upućenost u realije Orijenta.

Do sada nije bilo sličnih istraživanja o orijentalnim zemljama na srpskom govornom području. Kod nas su se, tokom poslednjih deceniju i po, verbalnim asocijacijama bavili lingvisti Predrag Piper, Rajna Dragičević

1 Analize nekih stimulusa iz ovog istraživanja objavljene su u drugim radovima. Stimulusi *Arapin* i *Arapin* u radu *Šta Srbi misle o Arapima?* (Gligorijević, 2017), a stimulusi *arapski jezik, turski jezik* i *persijski jezik* u radu pod naslovom *Heterostereotipi o orijentalnim jezicima u mreži verbalnih asocijacija* (Gligorijević, 2018).

i Marija Stefanović. Ovi autori su sastavili *Asocijativni rečnik srpskoga jezika* (u kom je materijal raspoređen od stimulusa ka reakciji) i *Obratni asocijativni rečnik srpskoga jezika* (gde je materijal raspoređen od reakcije ka stimulusu), kao i više pratećih publikacija teorijsko-metodološkog i eksplanatorno-deskriptivnog tipa, na koje samo se u velikoj meri metodološki oslanjali. Naši stimulusi se nisu našli u inventaru pomenutog *Asocijativnog rečnika*, ali se javljaju među reakcijama na druge stimuluse u njemu. Sintagma *arapske zemlje* javila se kod jednog ispitanika kao reakcija na stimulus *teror*, a leksema *Iran* jednom kao reakcija na stimulus *sankcije* i jednom kao reakcija na stimulus *vojnici*, što sve možemo povezati sa uticajem medija javnog informisanja i kinematografije, koji nam često predstavljaju orijentalne zemlje kao poprište raznih sukoba. Leksema *Turska* se, javila kao reakcija mnogih ispitanika na različite stimuluse: *kafa* 13; *Turci* 8; *istok* 6; *Balkan*; *južni* 2; *crn*; *čaj*, *foto*; *glasno*; *govedina*; *katarza*; *koverat*; *koža*; *otadžbina*; *prodavati*. Na ovu zemlju, sa kojom smo kroz istoriju imali bliskih kontakata, a imamo ih i danas, sasvim očekivano pomislamo kada se pomenu kulturni uticaji, geografski pojmovi, specifičan fizički izgled, pojedine navike, profesije i slično.

U daljem tekstu ćemo navesti reakcije koje smo prikupili za svaki od tri stimulusa, sortirane po opadajućoj učestalosti. Na mestima gde više reakcija ima isti broj ponavljanja, taj broj smo navodili samo jednom, na kraju niza. Iza reakcija koje se javljaju samo jednom nismo navodili nikakav broj. Reakcije smo analizirali i po tematskim grupama. U nekim delovima teksta reakcije su umetnute u naše rečenice, uz manje izmene reda reči, ukoliko je to bilo potrebno. Date reakcije se mogu lako prepoznati, jer su označene kurzivom, a na nekim mestima iza njih sledi i broj ponavljanja.

2. Stimulus *arapske zemlje*

Analiza stimulusa *arapske zemlje* je pokazala disperziju asocijativnog polja na 828 reakcija, od čega je 329 različito. Broj idiosinkratičkih odgovora (reakcija koje se javljaju samo jednom) iznosi 244, broj omisija (polja u kojima je izostala reakcija) iznosi 3, a dva ispitanika su navela reakciju *ništa*, koju možemo shvatiti kao odustvo asocijacije.

nafta 122; *pustinja* 48; *islam* 28; *Bliski istok* 24; *pesak* 22; *Emirati* 17; *rat* 14; *bogatstvo*; *Dubai*; *Egipat* 13; *kamile* 11; *Saudijska Arabija* 10;

bogate; Kuvajt; Orijent; Sirija; vrućina 8; more 7; istok; ratovi 6; Arabija; daleke; egzotika; Libija; muslimani; pustinje; Severna Afrika; teroristi; Ujedinjeni Arapski Emirati 5; Azija; daleko; Irak; Maroko; novac; Oman; Tunis; UAE; vrešina 4; 1001 noć; Arabijsko poluostrvo; Arapsko proleće; Bliski Istok; bogate naftom; Iran; istorija; Katar; kultura; letovanje; Pakistan; Sudan; terorizam; toplo; zaliv 3; Abu Dabi; Afrika; Arapska domovina; Arapsko poluostrvo; arheološki lokaliteti; bogate zemlje; dijalekti; dine; egzotične zemlje; harem; kamila; lepe; leto; Levant; liga; Magreb; mistika; nesigurnost; ništa; oaze; opasne; Persijski zaliv; poluostrvo; putovanje; siromašne; Srednji istok; sunce; šerijat; Ujedinjeni Emirati; vera; vruće; zanimljive 2; "jedinstvo"; Aladin; Alžir; Amerika; Arapska liga; arapska mora; arapski jezik; arapski konji; Arapski zaliv; arapsko pismo; Arapsko proljeće; arheologija; Bagdad; bazeni; beda; Beduini; biblioteke; Bliski istok pa Magreb...; Bog; bogactvo; bogataši; bogate zemlje naftom; bogato; bogatstvo arhitekture; bombaši samoubice; bombe; brojne; brzi konji; buka; bula muslimanka; buržuji; cena za barel; centralizovane; cionizam; crno zlato; čudaci koji se ne uklapaju u ostatak civiliziranog svijeta; daljina; Damask; delimično zatvorene za ostatak sveta; diverzitet; divljaci; divna turistička destinacija; dobra hrana; drevnost; drugi svet; džamije; džihad; egzotične; egzotični gradovi; feredža; Gaza; gazva; glupo; habibi; kaos; Hiljadu i jedna noć; hrana; ima ih; imperijalizam; Indija; interesantne; interesantno pismo; investicije; ISIS; islamske zemlje; istočna kultura; istorija Levanta; jezik; Jordan; Kairo; kalifati; karta sveta; Kina; književnost; koje su to zemlje?; kolevka civilizacije; komplikovane; konfuzija; konji; konkurentnost; kontrast; konzervativne; košmar; krajnost; kulturni šok; Kuvajt; kvad; lepe žene; lepota pustinje; Liban; loša higijena; loša infrastruktura; ludilo; luksuz; luksuzni hoteli; ljubav; mahom prijateljske; mala Azija; Mala Azija; matematika; Mediteran; međusobni ratovi; melos; meta zapadnjačkih političkih tendencija; misteriozne; mizoginija; mnogo nafte; mnogo ograničenja; mnogobrojne; mnogoljudnost; mrze se međusobno; muslimanske; muslimanske zemlje; muzeji; muzika; naftaši; naftne bušotine; naftno bogatstvo; nargila; neboderi; neistraženo; nemiri; neobično; neotkrivene lepote; nered; neredi; nesigurno; nesloga; nesolidarnost među njima; nesposobne; netolerancija; no public sex; novi svetski poredak; oaza; običaji; od Sirije do Egipta, tek kasnije Magreb; od siromašnih do prebogatih; odmor; ogromne; one njihove bele haljine što nose; opasnost; OPEC; orientalna muzika; Osmansko carstvo; palate; Palestina; parfemi; pijesak; plemena; pola sveta; polu mesec; poremećenost;

potencijal; prelepo more; pretnja; prirodna bogatstva; privlačne za turiste; prljavština; problem; prostrano; puno istorije; puno stranih mešetara; pustinja u svakom smislu; rad u inostranstvu; raj; raskoš; raskošje; rasprostranjenost; ratovanje; različite, a sve jedinstvene; roblje; ruralno; Sahara; Saudi Arabija na mapi; Saudijsko-arabijsko poluostrvo; Sever Afrike; Sina; sirene (mada, to važi i za Tursku); siromaštvo; sjaj i beda; spomenici; Srednji Istok; stav varira u zavisnosti od zemlje; strogoća; submisivne žene; subvencije; sukobi; suša; sve manje bogate naftom; svetle; svetlo; šarenilo; šareno; šarolikost; šatori; šeici; šaikland; šerijatsko pravo; širok pojam; široko se živi; teritorija; teror; teški uslovi života; Tito; to; tople; toplo vreme; toplota; trgovci; trgovina; tuđina; turizam; Turska; u problemu; u razvoju; uglavnom zemlje ispunjene ratom; ujedinjene; ujedinjenost; umor; uspomene; većina zemalja N Afrike i Arabijskog poluostrva; večita nesloga; velike; velike vrućine; veliki kontrasti – od najveće raskoši do najvećeg siromaštva; veliki prostor; veštačke zemlje; visoke temperature; vladaju muškarci; volela bih da posetim; vrućine; zabrađene žene; začini; zaglupljene religijom; zalazak sunca; zanimljiva kultura; zanimljivo; zemlje gde je arapski jezik službeni, a zvanična religija islam; zemlje Magreba; zemlje Zaliva; zlato; zmije; želim da posetim; žene.

Baveći se slikom Arapa u očima Zapada, u svom čuvenom delu *Orijentalizam*, Edvard Said (Edward Said) navodi da se posle arapsko-izraelskog rata 1973. godine na Zapadu počela formirati slika o Arapima kao snabdevačima naftom, o ljudima „sa odsustvom bilo kakve moralne opremljenosti za posedovanje tako ogromnih naftnih rezervi“, koji time bez ikakvog prava „drže u šaci razvijeni (slobodni, demokratski, moralni) svet“ (2008: 380). Snažna identifikacija arapskih zemalja sa naftnom ekonomijom je nesumljivo na snazi i danas – naše istraživanje je pokazalo da, kada čitaju stimulus *arapske zemlje*, ljudi najčešće pomisle upravo na naftu.

Reakcija *nafta*, sa 122 javljanja i udelom od 14,7% u ukupnom broju prikupljenih reakcija, čini frekvencijski vrh asocijativnog polja stimulusa *arapske zemlje*. Frekvencija prve asocijacije je najveća upravo kod ovog stimulusa, što govori o tesnoj asocijativnoj vezi između njega i reakcije *nafta*. Iako, kako navode pojedini ispitanici, arapske zemlje variraju *od siromašnih do prebogatih*, pa predstavljaju *širok pojam*, a *stav* [o njima] *varira u zavisnosti od zemlje*, uvreženi stereotip o njima oslikavaju upravo bogate naftaške zemlje. O tome svedoče i reakcije sa leksemom *bogat* koje su bile asocijacija mnogih ispitanika: *bogatstvo* 13; *bogate* 8; *bogate naftom* 3; *bogactvo*; *bogataši*; *bogate zemlje naftom*; *bogato*; *naftno bogatstvo*; *sve manje bogate naftom*. Kako navode naši ispitanici, u arapskim

zemljama žive *naftaši* i *buržuji* koji poseduju *crno zlato* i *naftne bušotine* (zbog čega su arapske zemlje i postale *meta zapadnjačkih političkih tendencija* i mesto gde ima *puno stranih mešetara*). Pošto imaju *mnogo nafte*, arapske zemlje su članice *OPEC*-a, pa je *cena za barel* za njih tema od presudne važnosti. Budući da je ova cena visoka, u arapskim zemljama *se široko živi*, u *luksuzu* i u *raskoši* 2. Što se tiče asocijacija na drugu krajnost, na siromaštvo u arapskim zemljama, one imaju znantno manji udeo u ukupnom broju prikupljenih reakcija: *siromašne* 2; *beda*; *od siromašnih do prebogatih*; *siromaštvo*; *sjaj i beda*; *teški uslovi života*; *u razvoju*; *veliki kontrasti – od najveće raskoši do najvećeg siromaštva*.

Od tematskih grupa koje su zastupljene među prikupljenim reakcijama, po učestalosti se izdvaja ‘život u pustinji’: *pesak* 22; *kamile* 11; *vrućina* 8; *pustinje* 5; *vrelina* 4; *toplo* 3; *kamila*; *dine*; *oaze*; *sunce*; *vruće* 2; *lepota pustinje*; *oaza*; *pijesak*; *plemena*; *pustinja u svakom smislu*; *suša*; *šatori*; *to-ple*; *toplo vreme*; *toplota*; *velike vrućine*; *visoke temperature*; *vrućine*. Istina je da se realije pustinjskog života mogu videti u pojedinim delovima arapskog sveta, ali je stereotip o njima postao toliko čvrsto ukorenjen u našu svest, da je teško i zamisliti neku arapsku zemlju, a da nam na pamet ne padne pustinja ili kamila. Površna percepcija arapskih zemalja na kakvu nailazimo u ovoj tematskoj grupi se delimično preklapa sa tematskom grupom ‘turizam’, koje obiluje asocijacijama prosečnog srpskog turista koji letuje u Egiptu: *more* 7; *letovanje* 3; *arheološki lokaliteti*; *leto*; *putovanje* 2; *bazeni*; *divna turistička destinacija*; *kvad*; *luksuzni hoteli*; *muzeji*; *odmor*; *prelepo more*; *privlačne za turiste*; *spomenici*; *turizam*; *zalazak sunca*.

Kao što smo očekivali, u frekventne tematske grupe spada i ‘religija’ (*islam* 28; *muslimani* 5; *šerijat*; *vera* 2; *Bog*; *džamije*; *islamske zemlje*; *kalifati*; *muslimanske*; *muslimanske zemlje*; *polu mesec*; *šerijatsko pravo*; *zemlje gde je arapski jezik službeni, a zvanična religija islam*), kao i ‘žene’, za koje se stereotipno veruje da su u podređenom položaju u odnosu na muškarce, muslimane (*haremske* 2; *bula muslimanka*; *feredža*; *lepe žene*; *mizoginija*; *submisivne žene*; *vladaju muškarci*; *zabradene žene*; *žene*).

Po broju različitih reakcija, ‘toponimi’ čine najveću tematsku grupu, koja se velikim delom odnosi na bogate naftaške zemlje – najviše je onih reakcija koji se odnose na Ujedinjene Arapske Emirate (*Emirati* 17; *Dubai* 13; *Ujedinjeni Arapski Emirati* 5; *UAE* 4; *Abu Dabi*; *Ujedinjeni Emirati* 2) i Saudijsku Arabiju (*Saudijska Arabija* 10; *Arabija* 5; *Saudi Arabija na mapi*; *Saudijsko-arabijsko poluostrvo*), dok se druge zemlje ovog regiona odlikuju nešto manjim udelom u ukupnom broju prikuplje-

njih reakcija. Vrlo su učestale i asocijacije na istok arapskog sveta (*Bliski istok* 24; *Orijent* 8; *istok* 6; *Bliski Istok* 3; *Srednji istok* 2; *Bliski istok pa Magreb...*; *istočna kultura*; *Srednji Istok*), dok se zemlje Severne Afrike javljaju ređe – najzastupljenije su asocijacije na Egipat (*Egipat* 13; *Kairo*).

Od preostalih vrednosnih sudova i stavova o arapskim zemljama možemo formirati nekoliko manjih podgrupa. Ispitanici arapske zemlje doživljavaju kao geografski udaljene (*daleke* 5; *daleko* 4; *daljina*) i ogromno prostranstvo (*velike*; *veliki prostor*; *ogromne*; *pola sveta*; *prostrano*; *rasprostranjenost*), a potom i kao neobične za ljude sa ovih prostora (*egzotika* 5; *egzotične zemlje* 2; *drugi svet*; *egzotične*; *egzotični gradovi*; *kulturni šok*; *misteriozne*; *neobično*; *čudaci koji se ne uklapaju u ostatak civiliziranog svijeta*). Zastupljene su mnoge pozitivne ocene arapskih zemalja (*lepe*; *zanimljive* 2; *interesantne*; *neotkrivene lepote*; *potencijal*; *raj*; *zanimljiva kultura*; *zanimljivo*), kao i one negativne, koje se pretežno odnose na nazadnost i izvesnu ograničenost (*delimično zatvorene za ostatak sveta*; *konzervativne*; *mnogo ograničenja*; *nesposobne*; *netolerancija*; *poremećenost*; *ruralno*; *zaglupljene religijom*), uz ocene da je u arapskim zemljama *loša higijena* i *prljavština*, te da u njima žive *divljaci*.

Značajnu tematsku grupu po frekventnosti čini ‘ratovanje’ (*rat* 14; *ratovi* 6; *teroristi* 5; *Arapsko proleće*; *terorizam* 3; *Arapsko proljeće*; *bombaši samoubice*; *bombe*; *džihad*; *gazva*; *ISIS*; *međusobni ratovi*; *nemiri*; *ratovanje*; *sukobi*; *teror*; *uglavnom zemlje ispunjene ratom*), uz reakcije koje se odnose na ratne uzroke i posledice (*nesigurnost* 2; *mrze se međusobno*; *nered*; *neredi*; *nesigurno*; *nesloga*; *opasnost*; *pretnja*; *problem*; *u problemu*; *većita nesloga*). Ovaj stereotip ima svoje uporište u slici koju zapadni mediji stvaraju već decenijama, isti oni mediji za koje je Edvard Said svojevremeno zaključio da „trpaju u istu vreću islam i terorizam, ili Arape i nasilje, ili Orijent i tiraniju“ (2008: 458).

Od ostalih tematskih grupa možemo izvojiti dve manje – ‘dostignuća’ i ‘jezik’, ali njihova detaljnija analiza nije presudna za naš rad.

3. Stimulus *Iran*

Ispitivanje stimulusa *Iran* je pokazalo disperziju asocijativnog polja na 716 prikupljenih reakcija, od čega je 295 različito. Broj idiosinkratičkih odgovora iznosi 232, broj omissija 12, a jedan ispitanik je naveo reakciju *ništa*.

rat 88; Irak; Persija 56; Teheran 43; nafta 23; islam 16; Homeini; Mesopotamija 11; ajatolah; šiiti 8; nuklearni program; šah 7; Bliski istok; država; kultura; nuklearka 6; nuklearno oružje; revolucija 5; istorija; muslimani; ratovi; terorizam; umetnost 4; Ajatolah Homeini; civilizacija; ćilim; džamija; feredža; nemiri; nuklearke; pesak; pustinja; siromaštvo; stara civilizacija; šerijat; tepih; Vavilon; vojska; zeleno 3; Ahmadinedžad; Amerika; arhitektura; Azija; daleko; feredže; Iran; Islamska revolucija; Kurdi; nauka; nepoznato; nuklearna energija; nuklearno naoružanje; opasnost; Pahlavi; Persepolis; prostranstvo; sankcije; shiiti; Širaz; tepisi; teroristi; vera; žene 2; 1001 noć; 4 godišnja doba; Afganistan; Afrika; Ahmadi Nedžad; Ahmadinežad; Ahminedžad; animozitet Zapada; Arapi; atomska bomba; atomska energija; atomsko naoružanje :); atomsko oružje; biblioteka; Bliski Istok; bogat; bombardovanje; brane; centar islama; cenzura; ćador; "Ćitati Lolitu u Teheranu"; ćula sam da zemlju treba posetiti; dalek; destinacija; diktatura; dobar film; drevna civilizacija; drevna Persija; drevna zemlja Aveste, kamena i vatre; drevni; droga; država Bliskog Istoka, u kojoj se govori persijski; država na Bliskom istoku; država nešto radikalnije socijalne strukture; džihad; Đavolja varoš; egzotično; ekstremizam; Faravahar; Ferdovski; film; film Razvod; filmovi; fuj; gledaju u se i svoje kljuse; grašak; greota radikalnog islama; gube od Bosne u svim sportovima, fudbal, košarka, odbojka, sjedeća odbojka, stoni tenis .. desava se :D; gužva; gužva na ulicama; kaos; Heana; hele hoshghele; heliokopter; Herat; hidžab; hmm; igre; imam; intelektualci; Irak hehe; Irak.); Iranska revolucija; iranski hleb; Isfahan; Isis; islamisti; islamska republika; Istok; istok; izbeglice; Iznogud; izolovan; jadni ljudi; Jazd; jedna iran-ka; jel se kaže Irak ili Iran?; Jerusalem; jezera; jezik; kamenovanje žena; karavan; Kaspijsko jezero; kinematografija; književnost; kuhinja; Kum Junis; Kuvajt; ljepota neotkrivenosti; Lovac na zmajevе; magičan; Mahmud Ahmadinedžad; manipulacija; minijature; misterije; mističan; mistika; mizoginija; mleko; moderna Persija; modernizovana država; mora se posetiti; možda; mudžahedin; mule; multietnička država; musliman; najstarije postojeće carstvo; Naqshe Jahan (trg u Esfahanu); nejednakost polova; neka uništi Ameriku; nekadašnja Persija; nepoznat; nepristupačan; nesigurno; nesrećan narod; nestabilno; nešto daleko; neutralno; nezavisnost; nije Irak; nikad bio; ništa; nuklearna bomba; nuklearna kriza; nuklearna opasnost; nuklearna sila; nuklearne bombe; nuklearni pregovori; odbojka; odlična kuhinja; odlični filmovi; Ofra Haza; ograničeno oblaćenje; ograničenost; ogromna zemlja; ogromno neistraženo prostranstvo; Omanski zaliv; opasan; oružje za masovno uništenje; otpor dominaciji;

P4+1; Pakistan; palate; Persijanac; Persijanci; Persijski zaliv; Persijsko carstvo; plavetnilo; plavo; pokrivenne žene; politička izolacija; politički nemiri; polje; pored Indije, valjda; potlačenost; predivna priroda; pretnja; previranje; prijateljica (draga, Pantea); prirodno bogatstvo; profinjenost; prošao kao prase u Teheranu; pustoš; raketa; ranjena lavica; ratovanje; razvoj; represija; republika; restrikcije; Reza Aslan; Reza Pahlavi; safa-vidska Persija; Sahara; Said, moj drug; samo što dalje od nas; shah; sila u pokušaju; Sirija; sirotinja; sladoled; slično Iraku, ali nije; smrtna kazna; stara kultura; sukobi; sunce; suniti; svet za sebe; svetska sila; šah Reza Pahlavi; šašlik ćevap; šiitsko-islamska zemlja, tek onda kulturne i tradicionalne crte; šiizam; Taban i Mahram; Tebriz; Teheranska konferencija; Tehroon; tradicija; trenutno glavna tema u svetu; tuga; ucenjena zemlja, koja se inati sa Amerikom; ugrožena prava žena; umerena klima; uranijum; urme; uspavani lav; užas rata; uzvišen; velika država; velika kultura; velika tradicija; velika zemlja; verski fanatizam; vidim ja da o ovoj grupaciji nemam preterano interesovanje; visoka civilizacija; visoko obrazovanje; voda; volela bih da posetim; volela bih posetiti; zabranjen Facebook; zadržatost; zaliv; zanimljiva istorija; zastava; zatvoren; zemljotresi; zlato; žene sa burkama; žestok zakon; žuta boja.

Frekvencijski vrh asocijativnog polja stimulusa *Iran* predstavlja reakcija *rat* 88, a ukoliko njoj pridružimo i reakcije *ratovi* 4 i *ratovanje*, dobijamo udeo od 13% u ukupnom broju prikupljenih reakcija. Sa tim u vezi, možemo izdvojiti i brojne reakcije koje se indirektno odnose na rat – to su asocijacije na naoružanje, ratna dejstva, učesnike rata i njegove posledice, koje zajedno čine veliku tematsku grupu. U ovoj grupi najfrekventnije su one reakcije koje sadrže leksemu *nuklearni* (*nuklearni program* 7; *nuklearka* 6; *nuklearno oružje* 5; *nuklearke* 3; *nuklearna energija*; *nuklearno naoružanje* 2; *nuklearna bomba*; *nuklearna kriza*; *nuklearna opasnost*; *nuklearna sila*; *nuklearne bombe*; *nuklearni pregovori*), potom i asocijacije na terorizam (*terorizam* 4; *teroristi* 2) i one sa pridevom *atomska* (*atomska bomba*; *atomska energija*; *atomska naoružanje* :); *atomska oružje*).

Značajan udeo čine ‘toponimi’, među kojima dominiraju asocijacije na državu Irak: *Irak* 56, *Irak hehe*; *Irak*); *jel se kaže Irak ili Iran?*; *nije Irak*; *slično Iraku, ali nije*. Ove reakcije mogu imati veze sa Iračko-iranskim ratom, pa se mogu nadovezati na pomenutu tematsku grupu ‘ratovanje’, ali smo više skloni pretpostavci da je date asocijacije izazvao paronimski odnos leksema *Iran* i *Irak*. Među toponimima su frekventne i asocijacije na stari naziv iranske države (*Persija* 56; *drevna Persija*; *mo-*

derna Persija; nekadašnja Persija; safavidska Persija), gradove Irana (Teheran 43; Širaz 2; Isfahan; Jazd; Tebriz; Tehroon) i stare geografske pojmove (Mesopotamija 11; Vavilon 3; Persepolis 2). Pored toga, frekventne su i asocijacije na staru i drevnu istoriju Irana: *istorija* 4; *stara civilizacija* 3; *drevna civilizacija*; *drevna Persija*; *drevna zemlja Aveste, kamena i vatre*; *drevni*; *najstarije postojeće carstvo*; *stara kultura*; *zanimljiva istorija*.

Što se tiče vrednosnih stavova, prikupljen je veliki broj reakcija sa malom frekvencijom – kako pozitivnih, tako i negativnih. Ono što možemo zaključiti iz njih je da se Iran doživljava kao siromašna (*siromaštvo* 3; *sirotinja*) i nebezbedna zemlja (*opasnost* 2; *nesigurno*; *nestabilno*; *opasan*), koja je prilično zatvorena (*gledaju u se i svoje kljuse*; *izolovan*; *nepristupačan*; *ograničenost*; *zadrtnost*; *zatvoren*). Ispitanici ocenjuju da je Iran *greota radikalnog islama*, zemlja u kojoj žive *jadni ljudi*, *nesrećan narod*. Iran je *fuj i tuga*, navode dva ispitanika, dok treći ističe *samo što dalje od nas!*

Iran se još doživljava i kao udaljena (*daleko* 2; *dalek*; *nešto daleko*) i nepoznata zemlja (*nepoznato* 2; *nepoznat*) koja zauzima ogromno prostranstvo (*ogromna zemlja*; *ogromno neistraženo prostranstvo*). To je lepa i neobična zemlja (*egzotično*; *ljepota neotkrivenosti*; *magičan*; *mističan*; *mistika*; *svet za sebe*), koju treba posetiti (*čula sam da zemlju treba posetiti*; *mora se posetiti*; *volela bih da posetim*; *volela bih posetiti*). Zastupljen je i čitav niz drugih pozitivnih asocijacija, kojima se veliča država, kultura i civilizacija i slično: *uzvišen*; *velika država*; *velika kultura*; *velika tradicija*; *velika zemlja*; *visoka civilizacija*; *visoko obrazovanje*; *profinjenost*; *razvoj*.

Značajan broj reakcija sa malom frekvencijom možemo svrstati u tematsku grupu ‘politika i društvo’, u kojoj se tretiraju spoljnopolitički odnosi Irana (*sankcije* 2; *animozitet Zapada*; *neka uništi Ameriku*; *otpor dominaciji*; *politička izolacija*; *sila u pokušaju*; *svetska sila*; *trenutno glavna tema u svetu*; *ucenjena zemlja, koja se inati sa Amerikom*), trenutne prilike unutar zemlje (*cenzura*; *diktatura*; *država nešto radikalnije socijalne strukture*; *manipulacija*; *modernizovana država*; *politički nemiri*; *potlačenost*; *represija*; *restrikcije*; *smrtna kazna*; *zabranjen Facebook*; *žestok zakon*), uz asocijacije na islamsku revoluciju i njene savremenike (*Homeini* 11; *revolucija* 5; *Ajatolah Homeini* 3; *Islamska revolucija*; *Pahlavi* 2; *Iranska revolucija*; *Reza Pahlavi*; *šah Reza Pahlavi*) i savremene političke ličnosti (*Ahmadinedžad* 2; *Ahmadi Nedžad*; *Ahmadinežad*; *Ahminedžad*; *Mahmud Ahmadinedžad*). Asocijacije na žene u Iranu i njihov neravno pravan položaj takođe privlače pažnju ispitanika: *feredža* 3; *feredže*; *žene* 2; *hidžab*; *kamenovanje žena*; *mizoginija*; *mule*; *nejednakost*

polova; ograničeno oblačenje; pokrivene žene; ugrožena prava žena; žene sa burkama.

Od ostalih tematskih grupa vrednih pažnje, možemo izdvojiti ‘religiju’ (*islam 16; šiiti 8; muslimani 4; džamija; šerijat 3; šiiti; vera 2; centar islama; džihad; ekstremizam; imam; islamisti; mudžahedin; musliman; suniti; šiitsko-islamska zemlja, tek onda kulturne i tradicionalne crte; šiizam; verski fanatizam*), ‘filmove’ (*dobar film; film; film Razvod; filmovi; kinematografija; odlični filmovi*), ‘književnost’ (*1001 noć; ”Čitati Lolitu u Teheranu”; Ferdovsi; Iznogud; književnost; Lovac na zmajevе; minijature; Reza Aslan*), ‘simbole bogatstva’ (*nafta 23; zlato*) i frazeologizme (*gledaju u se i u svoje kljuse; prošao kao prase u Teheranu; hele hoshghele /izraz iz persijskog govornog jezika, xeyli xošgele, „mnogo zgodna“/*). Zastupljeno je i više manjih tematskih grupa koje nećemo detaljnije analizirati: ‘titule’, ‘tepsi’, ‘svakodnevni život’, ‘sport’, ‘priroda i klima’, ‘hrana’, ‘etnonimi’, ‘definicije i činjenice’, ‘boje’...

4. Stimulus *Turska*

Veze između Srba i Turaka su dugotrajnije i kompleksnije od veza sa drugim orijentalnim narodima, pa su i stereotipi o Turskoj homogeniji. To se može primetiti kroz mali udeo različitih reakcija i idiosinkratičkih odgovora u ukupnom broju prikupljenih reakcija na ovaj stimulus. Ispitivanje stimulusa *Turska* je pokazalo disperziju asocijativnog polja na 780 reakcija, od čega je 283 različito. Broj idiosinkratičkih odgovora iznosi 208, a jedan ispitanik nije imao nikakvu asocijaciju.

more 97; Istanbul 92; letovanje 37; Bosfor 26; Istambul 24; kafa 22; baklava 17; Ankara; Kušadasi 12; Ataturk; turizam 11; Aja Sofija 10; Erdogan; istorija; ratluk 8; država 7; Antalija; Mala Azija; serija 6; Carigrad; džamija; Osmansko carstvo 5; Anadolija; Azija; baklave; džamije; Kapadokija; lepa zemlja; polumesec; serije; sila; Sulejman 4; Alanja; Bodrum; bogatstvo; dva kontinenta; Efes; Evropa; garderoba; mesec; muslimani; Pamuk; trgovina 3; arheologija; carstvo; crveno; Evropa-Azija; genocid nad Jermenima; gužva; kaos; harem; imperija; islam; kebab; Kemal Ataturk; Konstantinopolj; koža; kuhinja; lepa; ljetovanje; neprijatelji; odmor; Osmanlije; Otomansko carstvo; prelepa; rat; republika; Sulejman Veličanstveni; sunce; tradicija; Turci; velika; vladavina; zemlja na dva kontinenta; zlato 2; 1001 noć; 2 kontinenta; Adana; agresivna; Allah; Anadolija da,

Turska ne; Ave Sofija; Balkan; Belek; beli čarašav; Beşiktaš; Bliski istok; blizak narod; bogata; bombone; buduća najbogatija zemlja Evrope, zbog kapitala koji ulivaju Turci; budućnost; burek; Cappadoccia najomiljenija...; cenjkanje; ciganija; Crno more; crvena; crvena zastava; čaj; četiri godišnja doba; çok güzel ülke; da je đavo nosi; daleko; danak; diktatura; divna; dobra hrana; država na Bliskom istoku; džidžavost; džihad; ekonomija u usponu; emigranti po razvijenim evropskim zemljama; ešarpe; etnički sukobi; Evro-Azija; Evropa i Azija; Evropa i Orijent istovremeno; evropska Kina; fantastična zemlja; folklor; Galata Saraj; godišnji; gol Hrvatima .. jbg; gozleme; granica Evrope; guska; hlad; hrana; Instambul; islamizam; islamska zemlja; Istanbul – centar vekovne civilizacije; Istanbul, jedan od najlepših gradova na svetu; isterali Grke iz Azije; istorijska; istorijska imperija; istorijsko nasleđe; Izmir; janičari; jeftina destinacija; jermenski genocid; jeste deo NATO-a; k; kamen i voda; kameniti predeo; Kemal paša Ataturk; kokoška; kolači; Kosovo; Kosovski boj; kul; kultura; kulturna istorija; kupatila; Kurdistan; Kušedasi; Kušedasi last minut; lepa zemlja i kultura; lepa zemlja za letovanje; lepo bi bilo obiçi i upoznati; lepote turske; leto; letovalista; letovanja; ljubaznost; Marmaris; Mediteran; mediteranska država na dva kontinenta; moć; moćna ekonomska i vojna sila; moderna vs tradicionalna; moderno; mora; most između civilizacija; mrak; mržnja; Mustafa Kemal Ataturk; Mustava Kemal Ataturk; muzika; na more; nabijena kičem; najezda; nargila; nargile; nemiri; neoosmanizam; neprijatno; nije Evropa, ali ipak jeste; običaji; odeća; okupacija; okupatori; okupirana teritorija; Olu Deniz; opasnost; Orient expres; Orient Express; Orijent; ornamenti; Osmanisko carstvo; osvajanje; Otomani; Pamukale; Pamukkale; patrijarhalna; perspektivna i velika zemlja; Pink TV; Plava džamija; politički neprijatelj; politika; poslednja evropska stanica u Istanbulu; potencijalna neoosmanistička tvorevina; praksa preko Ajseka; pretežna kulturna zaostalost; prevaranti; prijatelji; primamljivo; priroda; prljava; prljavo; prostor i spoj kultura; prostranstvo; pusto; putovanje; rahatluk; raskrsnica; ratoborna; raznolika; Rusko-turski ratovi; samostalna; se širi na Balkan; sekularizacija; slatkiši; sledeća meta ISIS-a; spoj Azije i Evrope; srp; Stambol; stare zemlje pod okupacijom; strma; sultan; Sultan Sulejman; susedi; sve više na more; Sveta Sofija; svila; šalvare; šerijatsko pravo; šoping; šverc; Tadž Mahal; tamno plavo; tradicionalno; tri kontinenta; tulumbe; Turkija; Turska (bukvalno, poluostrvo na kome se nalazi Turska mi je prva asocijacija); turska kafa; Turska na mapi; turska zastava; turski jezik; Twiter; u političkom

smislu igrač na obe strane terena; ušćereno voće; uzurpator; uživanje; velesila; velika sila; veliko; Vizantija; vladavina pod Srbima; vrlo lepa; začim; zaliv; zamalo Evropa; zaostala; zaostalost; zastava Turske; zastave; zemlja; zemlja koju bih voleo da posetim; zemlja kontrasta; zlo.

Najfrekvencija asocijacija, koja čini vrh asocijativnog polja stimulusa *Turska*, je reakcija *Istanbul* 92, uz pogrešno napisane oblike *Istambul* 24 i *Instambul*, a njoj možemo dodati i dve reakcije koje sadrže isti leksički asocijat i apoziciju: *Istanbul – centar vekovne civilizacije* i *Istanbul, jedan od najlepših gradova na svetu*. Ukupno uzev, asocijacije na ovaj grad se javljaju 119 puta, što čini 15,3% od ukupnog broja prikupljenih reakcija. Nekoliko ispitanika je navelo i egzonyme ili stare nazive ovog grada (*Carigrad* 5; *Konstantinopolj* 2; *Stambol*), koji imaju istorijsku konotaciju.

I drugi 'toponimi' čine značajan udeo u ukupnom broju prikupljenih reakcija. Najčešće se javljaju turistički lokaliteti i veliki gradovi (*Bosfor* 26; *Ankara* 12; *Anadolija*; *Kapadokija* 4; *Efes* 3; *Adana*; *Cappadoccia najomiljenija...*; *Crno more*; *Izmir*; *Mediteran*; *Pamukale*; *Pamukkale*), neka od poznatih letovališta (*Kuşadasi* 12; *Antalija* 6; *Alanja*; *Bodrum* 3; *Belek*; *Kuşedasi*; *Kuşedasi last minut*; *Marmaris*; *Olu Deniz*), a česte su i asocijacije na kontinente koje Turska zauzima (*Mala Azija* 6; *Azija* 4; *Evropa* 3; *Evropa-Azija* 2; *Evro-Azija*; *Evropa i Azija*; *Evropa i Orijent istovremeno*; *granica Evrope*; *nije Evropa, ali ipak jeste*; *poslednja evropska stanica u Istambulu*; *spoj Azije i Evrope*; *zamalo Evropa*), uz druge toponime manje učestalosti.

Tematska grupa 'toponima' delimično se preklapa sa temom 'turizma', po kom je Turska dobro poznata (*more* 97; *letovanje* 37; *turizam* 11; *ljetovanje*; *odmor* 2; *godišnji*; *jeftina destinacija*; *leto*; *letovalista*; *letovanje*; *mora*; *na more*; *sve više na more*; *putovanje*; *uživanje*), uz poznate turističke znamenitosti koje se nalaze na teritoriji Turske (*Aja Sofija* 10; *Ave Sofija*; *Plava džamija*; *Sveta Sofija*), kao i one za koje se pogrešno veruje da se nalaze na ovoj teritoriji (*Tadž Mahal*).

Što se tiče vrednosnih sudova i stavova, veliki broj onih pozitivnih govori o lepoti Turske (*lepa zemlja* 4; *lepa*; *prelepa* 2; *çok güzel ülke*; *divna*; *lepa zemlja i kultura*; *lepa zemlja za letovanje*; *lepote turske*; *vrlo lepa*), o njenom bogatstvu (*bogatstvo* 3; *bogata*), veličini i značaju (*sila* 4; *velika* 2; *budućnost*; *perspektivna i velika zemlja*; *veliko*; *velesila*; *velika sila*), uz druge pozitivne reakcije (*blizak narod*; *fantastična zemlja*; *kul*; *lepo bi bilo obići i upoznati*; *ljubaznost*; *prijatelji*; *primamljivo*; *zemlja koju bih voleo da posetim*). Među negativnim stavovima možemo izdvojiti

stav o zaostalosti Turske (*pretežna kulturna zaostalost; zaostala; zaostalost*), o higijeni (*prljava; prljavo*), uz druge negativne reakcije (*ciganija; da je đavo nosi; mržnja; džidžavost; nabijena kičem; neprijatno; prevaranti; zlo*), dok od neutralnih stavova možemo izdvojiti stav da je ova zemlja tradicionalna (*tradicija 2; moderna vs tradicionalna; tradicionalno*).

Jedan broj subjektivnih ocena odnosi se na ‘politiku’, ‘ekonomiju’, ‘ratovanje’ i ‘istoriju’ – oblasti koje se međusobno prepliću. Pre svega, zastupljene su asocijacije na ekonomsku moć Turske (*buduća najbogatija zemlja Evrope, zbog kapitala koji ulivaju Turci; ekonomija u usponu; emigranti po razvijenim evropskim zemljama; evropska Kina; moćna ekonomska i vojna sila*), zatim na njene savremene političke tendencije (*republika 2; diktatura; jeste deo NATO-a; neoosmanizam; politički neprijatelj; potencijalna neoosmanistička tvorevina; se širi na Balkan; sekularizacija; u političkom smislu igrač na obe strane terena*), a nabrojana su i ratna dejstva i njihove posledice (*genocid nad Jermenima; rat; vladavina 2; agresivna; etnički sukobi; isterali Grke iz Azije; jermenski genocid; najezda; nemiri; okupacija; okupatori; okupirana teritorija; opasnost; osvajanje; ratoborna; Rusko-turski ratovi; sledeća meta ISIS-a; stare zemlje pod okupacijom; uzurpator*), uz asocijacije na našu zajedničku istoriju (*istorija 8, danak; istorijska; istorijska imperija; istorijsko nasleđe; janičari; Kosovski boj; kulturna istorija; vladavina pod Srbima*).

Zbog značajnog udela u ukupnom broju prikupljenih reakcija, vredne su pomena i sledeće tematske grupe: ‘hrana i piće’ (*kafa 22; baklava 17; ratluk 8; baklave 4; kebab; kuhinja 2; bombone; burek; čaj; dobra hrana; gozleme; hrana; kolači; rahatluk; slatkiši; tulumbe; turska kafa; ušćereno voće; začini*), ‘antroponimi’ (*Ataturk 11; Erdogan 8; Sulejman 4; Pamuk 3; Kemal Ataturk; Sulejman Veličanstveni 2; Kemal paša Ataturk; Mustafa Kemal Ataturk; Mustava Kemal Ataturk; Sultan Sulejman*), ‘osmanska istorija Turaka’ (*Osmansko carstvo 5; carstvo; imperija; Osmanlije; Otomansko carstvo 2; Osmanisko carstvo; Otomani*), ‘državna i religijska obeležja’ (*polumesec 4; mesec 3; crveno 2; crvena; crvena zastava; srp; turska zastava; zastava Turske; zastave*) i ‘religija’ (*džamija 5; džamije 4; muslimani 3; islam 2; Allah; džihad; islamizam; islamska zemlja; šerijatsko pravo*). Zastupljene su sledeće tematske grupe: ‘trgovina’, ‘odevanje’, ‘sport’, ‘serije’ i druge, manje grupe koje nisu od presudnog značaja za našu analizu.

5. Obratne asocijacije

Pri analizi rezultata u obratnom smeru, od reakcije ka stimulusu, primećili smo da postoji više reakcija koje se javljaju kod sva tri stimulusa. Neke su sasvim očekivane, poput onih koje se odnose na zajednički geografski prostor datih zemalja i naš ugao gledanja istog (*Azija; Bliski istok; daleko* i sl.), ima onih koje se odnose na zajedničku religiju (*islam; muslimani; džamija/džamije*) ili reči opšteg značenja koje bi se verovatno javile kao asocijacija na različite zemlje širom sveta (*kultura; istorija*). Posebnu pažnju privlači zastupljenost reakcija iz tematske grupe 'ratovanja' (*džihad, kaos; opasnost; rat*), pa je očigledno da okosnicu naših stereotipa o orijentalnim zemljama kao celini čine ratna dejstva i njihove posledice. Ovde je naročito zanimljiv termin *džihad*, čije poistovećivanje sa islamskim zemljama spada u najtvrdokornije stereotipe zapadnog sveta o njima. Uprkos uvreženom mišljenju da dati arapski termin označava borbu muslimana u svetom ratu protiv nevernika, on se zapravo odnosi na bilo koju vrstu borbe, truda ili napora (Muftić, 1997: 245).

6. Zaključak

U arapskim zemljama se „široko živi“, u Iranu „gledaju u se i u svoje kljuse“, a Tursku „neka đavo nosi“! Ovako bi se otprilike mogli sažeto prikazati stereotipi o orijentalnim zemljama kod nas. Arapske zemlje se obično povezuju sa lagodnim životom u izobilju, Iran je konzervativan i zatvoren za strane uticaje, a Turska je zemlja koju ne volimo, verovatno zbog istorijskih antagonizama koji sežu daleko u prošlost.

Detaljnija analiza svakog stimulusa ponaosob pokazala je i neke fine detalje u strukturi stereotipa... Znanje Srba o orijentalnim zemljama se velikim delom zasniva na medijskoj informisanosti, kao i na istorijskim i političkim faktorima, a majim delom na direktnim kontaktima naših ljudi sa ovim svetom. Kod sva tri stimulusa struktura stereotipa je vrlo šarenolika – brojni su pozitivni i negativni stavovi koji se mogu naći među reakcijama, pa su tako i stereotipi o njima podeljeni na pozitivne i negativne. Stereotipi se mogu svrstati i u više tematskih grupa, u kojima su orijentalne zemlje slikovito opisane raznovrsnim rečima i izrazima.

Stereotipna arapska zemlja za nas je bliskoistočna pustinjska zemlja bogata naftom. S jedne strane, postoji stereotip o lepoti, egzotičnosti

i privlačnosti arapskih zemalja, koje se kod nas obično reklamiraju kao poželjne turističke destinacije, a s druge strane, zastupljen je stereotip o nazadnosti, zaostalosti i ratobornosti ljudi na području arapskih zemalja koje su, zbog trenutnih političkih okolnosti, postale nestabilno područje.

Iran se najčešće vezuje za ratovanje, nuklearni program i poljuljane političke odnose sa Zapadom, čemu su i velikoj meri doprineli mediji javnog informisanja i kinematografija. Uloga medija ključna je bila i u formiranju negativnih stereotipa o Iranu kao zatvorenoj, ograničenoj i represivnoj zemlji, uz određenu dozu sažaljenja prema njenim stanovnicima, naročito ženama. Nasuprot tome, zastupljen je i značajan broj pozitivnih asocijacija kroz koje se veliča iranska zemlja, kultura, tradicija i slavna istorija.

Zbog našeg viševjekovnog neprijateljstva sa Turskom, nakadašnjim Osmanskim carstvom, brojne su asocijacije na Tursku kao zemlju osvajača, kao ratobornu, agresivnu i neprijateljsku zemlju. Značajan broj reakcija odnosi se na nadmoć Turske u različitim sferama delovanja – ispitanici je vide kao perspektivnu zemlju, svetsku silu i ekonomiju u usponu. Pored toga, brojne su i one asocijacije koje veličaju lepotu turske i njene turističke atrakcije.

Od tematskih grupa zajedničkih za sva tri stimulusa, pažnju privlači ‘ratovanje’, grupa koja se delimično prepliće sa ‘politikom’, ‘istorijom’ i ‘religijom’ i koja se može podeliti na više podgrupa (na primer: ratna dejstva, njihove posledice, oružje i slično). Broj i vrsta reakcija u ovoj tematskoj grupi dokazuje da se orijentalne zemlje kod nas posmatraju kao poprište stalnih nesuglasica ili kao inicijatori sveopštih sukoba unutar i izvan orijentalnog sveta. Na kraju možemo zaključiti da je stereotip o ratobornosti datih orijentalnih zemalja nesumnjivo najdominantniji zajednički stereotip o njima.

Literatura

- Dragičević, R. (2010). *Verbalne asocijacije kroz srpski jezik i kulturu*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije – Čigoja štampa.
- Muftić, T. (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
- Piper, P. (2009). Reč *Kosovo* i njene verbalne asocijacije u srpskom jeziku. *Danica*, 15, 85–94.
- Piper, P. (2010). *Srpski između velikih i malih jezika*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Said, E. (2008). *Orijentalizam*. Beograd: XX Vek.

Izvori

- Gligorijević, I. (2017). Šta Srbi misle o Arapima?. *Nasleđe*, 38, 179–189.
- Gligorijević, I. (2018). Heterostereotipi o orijentalnim jezicima u mreži verbalnih asocijacija. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 48, 23–42.
- Piper, P., Dragičević, R. i Stefanović, M. (2005). *Asocijativni rečnik srpskoga jezika*. Beograd: Beogradska knjiga: Službeni list SCG: Filološki fakultet.
- Piper, P., Dragičević, R. i Stefanović, M. (2011). *Obratni asocijativni rečnik srpskoga jezika: Od reakcije ka stimulusu*. Beograd: Beogradska knjiga: Službeni glasnik.

Ivana Gligorijević

ARAB COUNTRIES, IRAN AND TURKEY AS THE STIMULI IN AN ASSOCIATION TEST

Summary

The aim of this study was to determine what Serbs think about Oriental countries and what stereotypes about them occur in the Serbian speaking area. The data were collected using the association test that was done by 654 subjects. They were asked to respond with the first word or group of words that come to mind when they read the following stimuli: the Arab countries, Iran and Turkey. The collected reactions have been sorted out by frequency and then processed statistically. We found out that most of the reactions were caused by the stimulus *the Arab countries* (828), then *Turkey* (780), and *Iran* (716), whereas the order of stimuli is a bit different when made on the basis of the number of different reactions: *the Arab countries* (329), *Iran* (295) and then *Turkey* (283). The reactions have been divided into several thematic groups, which overlap to a certain extent, and the largest of them, which make the backbone of the stereotypes about Oriental countries, are the following: toponyms, tourism, warfare, politics, religion, history, society, women, everyday life, economy, wealth symbols, as well as numerous value judgements and attitudes.

Key words: verbal associations, association test, Arab countries, Turkey, Iran